

Наталія Міщенко,
доц. Гут Н. В.,
Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини

СПОСОБИ ПЕРЕКЛАДУ ТЕРМІНОЛОГІЇ СФЕРИ ПРАКТИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ

Кожна сфера життя й знання характеризується своїм колом найменувань, якими слід оволодіти кожному, хто має з ними справу. Лінгвісти нараховують сьогодні близько 300 фахових мов, а отже переважну частину лінгвістичного фонду складає саме фахова лексика.

Загальні теоретичні питання термінології різних галузей науки розглядали А. Бурячок, І. Кочан, А. Крижанівська, І. Ковалик, Н. Непійвода. Праці мовознавців (В. Захарчин, А. Крейтор, М. Москаленко, Т. Панько, Л. Симоненко та ін.) містять багатий фактичний матеріал щодо історії становлення окремих терміносистем. Серед спеціальних розробок з питань, пов'язаних із лінгвістичним вивченням сфери психолого-педагогічної лексики, можна виокремити праці В. Разумейко, Н. Стефанової та ін. Особливості перекладу лексики у фахових текстах проаналізовано у дослідженнях Т. Кияка, А. Кульчицької та інших.

У теоретичній літературі англomовну психолого-педагогічну лексику визначають як сукупність лексичних засобів, які обслуговують тематично лімітовану комунікацію, а саме англomовне спілкування, що відбувається у сфері освіти та / або присвячене освітянським проблемам [7, 4]. Дослідження лексичних одиниць сфери практичної психології та соціальної педагогії в англійській мові свідчить, що елементи цієї системи широко функціонують як у спеціальних так і в неспеціальних комунікативних ситуаціях.

Метою цієї статті є аналіз англomовної фахової лексики, зокрема структурно-семантичних особливостей термінів психолого-педагогічної сфери та способів їх перекладу засобами української мови. Матеріалом для дослідження послуговували терміни, зафіксовані у таких джерелах: Англо-український словник психологічної лексики [1], Короткий термінологічний словник (Вікова психологія) [4], Короткий термінологічний словник (Соціальна психологія) [5], Психологічний словник [6].

Переклад терміна – це точне відтворення оригінального терміна засобами іншої мови за умови збереження змісту й стилю. Така єдність відтворюється на іншій мовній основі. І вже через це перетворюється на нову єдність, властиву мові перекладу [2, 104]. Дослідники терміносистем виділяють, як правило, такі труднощі перекладу фахових мов: неоднозначність термінів, відсутність перекладацьких відповідників у випадку неологізмів, національну варіативність термінологічної лексики тощо. Оптимальним є такий шлях перекладання термінів: “поняття – український термін”, а не “іншомовний термін – український термін”, з якої мови не відбувався б переклад. Тобто пошук терміна-відповідника починається з аналізу властивостей нового поняття. Цілком можливо, що котрась з властивостей “підкаже” іншу назву цьому поняттю, ніж вона є у мові, з якої здійснюється переклад [3].

Для повної передачі поняття оригіналу слід не лише знаходити в мові перекладу адекватні терміни та відповідні лексичні одиниці, але й відбирати необхідні граматичні форми й стилістичні чинники.

Термінознавство налічує багато різних класифікацій термінів: за діапазоном застосування, за ознакою, за структурою за будовою тощо. Більшість лінгвістів, однак, поділяють терміни на терміни-слова, терміни-словосполучення та багатокomпонентні терміни [3; 8]. Наведемо приклади цих типів у сфері практичної психології та соціальної педагогіки:

1) прості або однослівні терміни: *intuition* – інтуїція; *identity* – індивідуальність; *sensation* – відчуття; *perception* – сприймання;

2) складні терміни, які містять у своїй будові дві лексеми і пишуться разом або через дефіс: *psychotherapy* – психотерапія; *counterpart* – аналог; *milestone* – етап;

3) терміни-словосполучення, які складаються із декількох компонентів, як от: *incubation phenomenon* – приховане явище; *target group* – цільова група, *genetic makeup* – генетична складова; *mood swing* – зміна настрою.

Як засвідчив аналіз теоретичних джерел, переклад такої термінології здійснюється різними способами, а саме за допомогою таких міжмовних трансформацій як: лексичні, лексико-семантичні та лексико-граматичні. Щоб якнайточніше передати значення будь-якого терміна для перекладача важливо обрати правильний спосіб перекладу.

Якщо поняття ґрунтується на його найголовнішій властивості чи вдалому порівнянні, то й в інших мовах ці ознаки братимуться за визначальні. У таких випадках переклад терміна перетворюється на переклад звичайного слова, коли потрібно знайти вдалий еквівалент у власній мові до певного наукового поняття: *discovery* – відкриття; *result* – результат; *image* – образ; *concept* – поняття, *subject* – предмет; *anger* – гнів.

Однак, одним з найпростіших способів перекладу термінів є прийом **транскодування**, тобто передача вихідної лексичної одиниці за допомогою алфавіту мови перекладу: *phobia* – фобія; *function* – функція; *cognitive* – когнітивний; *character* – характер; *paranoia* – параноя, *panic* – паніка. Використовуючи спосіб транслітерації не слід забувати про лексеми, які не підлягають побуквенному перекладу, адже це призводить до грубих викривлень змісту самого терміну: *intelligence* – розумові здібності; *stimulation* – збудження.

Інший лексичний спосіб перекладу – **калькування** – передача не звукового, а комбінаторного складу слова, коли складові частини слова (морфеми) чи фрази (лексеми) перекладаються відповідними елементами

мови перекладу. Він застосовується переважно при перекладі складних за структурою термінів. Наприклад: *sense of importance* – відчуття важливості; *cultural group* – культурна група; *feeling of contradiction* – відчуття протиріччя; *extreme case* – надзвичайний випадок.

Також можна перекладати терміни сфери практичної психології та соціальної педагогіки, скориставшись прийомом **експлікації**. Лексична одиниця мови оригіналу у цьому випадку замінюється словом (словосполученням), яке передає його значення. Наприклад: *principle* – першопричина; *entity* – образ; *case* – сеанс; *oddness* – дивацтво; *caregiver* – опікун; *multi-problem family* – неблагополучна сім'я; *emotional development* – розвиток емоційної сфери.

У випадку, коли словник не дає точного еквівалента певному термінові, або ж коли застосування калькування, транслітерації чи експлікації недоречне, можливими є також інші способи перекладу. **Опис значення** застосовується при перекладі новітніх авторських термінів-неологізмів, які подаються зазвичай в лапках, а також деяких евфемізмів, які з'являються, щоб нівелювати різні види дискримінації. Наприклад: *“non-place” community* – спільнота, яка не прив'язана до якоїсь певної території; *middlescence* – період життя від 40 до 65 років; *culturally different children* – діти з неблагополучних сімей (районів, нетрів тощо); *differently abled persons* – люди з обмеженими можливостями.

Якщо за терміном у галузі знань закріплено більше ніж одне значення, тоді він перекладається **залежно від контексту**: *logic or rational process* – процес логічного чи раціонального мислення; *a long-sought-for solution* – непросте вирішення; *confused feeling* – відчуття збентеження.

Отже, наведені приклади свідчать, що терміни сфери практичної психології та соціальної педагогіки за своєю структурою можуть бути як однокомпонентним, так і поєднувати в собі кілька складових частин чи слів, які уточнюють чи модифікують зміст ключового слова. Для перекладу одиниць, що входять до вище згаданої терміносистеми,

використовують традиційні способи перекладу як от: транскодування, калькування, експлікація. Такі трансформаційні способи перекладу термінів як опис значення чи контекстуальний переклад застосовують у тих випадках, коли значення того чи того терміну для української мови є новим.

ЛІТЕРАТУРА

1. Англо-український словник психологічної лексики // English for professional purposes (Applied psychology. Social pedagogy) (навчальний посібник з англійської мови для студентів вищих закладів педагогічної освіти) / [Н.В. Гут, А.М. Кучерява]; [укл. Н.В. Гут]. – Умань: АЛМІ, 2011. – С. 162–178.
2. Кияк Т.Р. Функції та переклад термінів у фахових мовах / Т.Р. Кияк // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – С. 104–108. – Режим доступу: <http://eprints.zu.edu.ua/1545/1/84.pdf>
3. Коваленко А.Я. Загальний курс науково-технічного перекладу: навчальний посібник / А.Я. Коваленко. – К.: ІНКОС, 2002. – 317 с.
4. Короткий термінологічний словник (Вікова психологія). – Режим доступу: <http://studentam.net.ua>
5. Короткий термінологічний словник (Соціальна психологія). – Режим доступу: <http://studentam.net.ua>
6. Психологічний словник. – Режим доступу: <http://psychologyword.info>
7. Стефанова Н.О. Сучасна англomовна термінолексика сфери освіти: автореф. дис ... канд. філол. наук: 10.02.04 “Германські мови” / Н.О. Стефанова; Одес. нац. ун-т ім. І.І. Мечникова. – Одеса, 2004. – 20 с.
8. Суперанская А.В. Общая терминология: Вопросы теории. – М.: Наука, 1989. – 243 с.